

Nikica Barić
(Hrvatski institut za povijest, Zagreb)

SRPSKA RADIKALNA STRANKA U REPUBLICI SRPSKOJ KRAJINI, 1992.-1995. (S NAGLASKOM NA SLAVONIJU I BARANJU)

UDK 329.4(497.5=163.41)"1992/1995"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. 1. 2010.

Glavna politička stranka u samoproglašenoj Republici Srpskoj Krajini (RSK) bila je Srpska demokratska stranka (SDS), koja se postupno podijelila na više novih stranaka, iako su sve zadržale izvorno ime. Jedina politička stranka iz Srbije koja je imala znatniji utjecaj u RSK bila je Srpska radikalna stranka (SRS). Ova stranka, pod vodstvom Vojislava Šešelja, nakon parlamentarnih izbora održanih u Srbiji 1992., postala je druga politička stranka po broju glasova, odnosno zastupničkih mjesta u Narodnoj skupštini Republike Srbije. Osim toga radikali se još od 1991. uključuju u sukobe u Hrvatskoj, upućujući dobrovoljce koji se bore na strani krajinskih Srba. Od 1992. počinje intenzivnije političko organiziranje srpskih radikala u RSK. Nakon što su u prosincu 1993. održani izbori za Skupštinu RSK radikali u njoj postaju treća po snazi stranka, s 16 poslaničkih mjesta. U radu su prikazane značajke programa i djelovanja SRS-a u Srbiji, a zatim je opisano djelovanje ove stranke u RSK, s naglaskom na Slavoniju i Baranju.

Ključne riječi: Domovinski rat, Republika Srpska Krajina, Srpska radikalna stranka, Vojislav Šešelj, Rade Leskovic, Branko Vojnica.

Vojislav Šešelj rođen je 1954. u Sarajevu, gdje je diplomirao pravo, a zatim magistrirao i doktorirao, te je početkom 1980-ih kao asistent predavao političke znanosti na Univerzitetu u Sarajevu. Šešelj je 1984. zbog "kontra-revolucionarnog djelovanja", odnosno srpskog nacionalizma, osuđen na osam godina zatvora, ali mu je kazna smanjena, te je 1986. pušten iz zatvora u Zenici, nakon čega se preselio u Beograd.¹ Ondje se uključio u šire kretanje u srpskim intelektualnim krugovima u kojima, prema kraju 1980-ih, jača kriti-

¹ "Optužnica protiv Vojislava Šešelja (delovi)", u: *Proces Vojislavu Šešelju: Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*, Biblioteka "Svedočanstva", br. 34, uredila i priredila Sonja Biserko (Beograd: Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, 2009), 201-202. Također vidjeti: Tim Judah, *The Serbs, History, Myth and the Destruction of Yugoslavia* (New Haven, London: Yale Nota Bene, Yale University Press, 2000), 187.

ka postojećeg komunističkog sustava, odnosno razvija se srpska nacionalistička kritika tadašnjeg uređenja jugoslavenske federacije.² Šešelj je 1989. posjetio Sjedinjene Američke Države, gdje mu je Momčilo Đujić, tijekom Drugoga svjetskoga rata komandant Dinarske četničke divizije, dodijelio titulu četničkog vojvode.³

Šešelj se tijekom 1990. uključio u osnivanje nekomunističkih stranaka u Srbiji. Nakon različitih kombinacija, odnosno spajanja i razdvajanja srpskih nacionalističkih skupina i vođa, konačno je 23. veljače 1991. u Kragujevcu osnovana Srpska radikalna stranka (SRS) pod Šešeljevim vodstvom.⁴ Ubrzo zatim, nakon dopunskih izbora u beogradskoj općini Rakovica, Šešelj postaje poslanik u Narodnoj skupštini Srbije.⁵

Na prvim višestranačkim izborima u Srbiji održanim 1990. vlast su osvojili komunisti Slobodana Miloševića, koji su se u preustrojili u novu Socijalističku partiju Srbije. U okolnostima koje su vladale početkom 1991. socijalistima je zapravo odgovaralo jačanje Šešelja i njegovih radikala. Uspion Šešelja za Miloševićevu vlast nosio je dvostruku korist. S jedne strane njegove ratnohuškačke izjave mogle su koristiti u mobilizaciji Srba za rat koji je Beograd u tom razdoblju pokretao u Hrvatskoj, a kasnije i u Bosni i Hercegovini. S druge strane Šešeljevi radikali bili su, kao formalno oporbena stranka, korisni za slabljenje drugih oporbenih stranaka u Srbiji, odnosno Miloševićevih političkih protivnika.⁶

Na parlamentarnim izborima održanim krajem prosinca 1992. radikali su osvojili 24% glasova i postali druga po snazi stranka u Narodnoj skupštini Srbije. Iako je vlast ostala u rukama Miloševićevih socijalista, radikali s njima zapravo ulaze u neformalnu koaliciju. No, od 1993. dolazi do promjene Miloševićeve politike prema Srbima u Bosni i Hercegovini, odnosno prema Republici Srpskoj na čelu s Radovanom Karadžićem. Ta se promjena sastojala u tome da Beograd od Republike Srpske zahtijeva da prihvati međunarodne mirovne planove za Bosnu i Hercegovinu. No, Republika Srpska odbi-

² Opširnije o jačanju srpskog nacionalizma krajem 1980-ih vidjeti: Ivo Banac, *Protiv straha, Članci, izjave i javni nastupi, 1987-1992.* (Zagreb: Slon, Grafički zavod Hrvatske, 1992), 231-262.; Jasna Dragović-Soso, *"Spasioci nacije", Intelektualna opozicija Srbije i oživljavanje nacionalizma* (Beograd: Fabrika knjiga, 2004).

³ "Optužnica protiv Vojislava Šešelja (delovi)", 201-202.

⁴ Dijana Vukomanović, "Nastanak političkih partija", u: *Partijski mozaik Srbije 1990-1996*, priredio Vladimir Goati (Beograd: Beogradski krug, AKAPIT, 1997.), 27-48. Također vidjeti: Hrvatski memorijalno dokumentacijski centar Domovinskog rata (dalje: HMDCDR), Zbirka političke stranke i pokreti u RSK, 1990.-1995. (dalje: Političke stranke RSK), Srpska radikalna stranka (dalje: SRS), kutija 8, Statut Srpske radikalne stranke, usvojen na Trećem otadžbinskom kongresu SRS-a održanom u Beogradu 30. januara 1994. godine.

⁵ "Optužnica protiv Vojislava Šešelja (delovi)", 202.; Judah, *The Serbs*, 187.

⁶ Erik D. Gordi, *Kultura vlasti u Srbiji, Nacionalizam i razaranje alternativa* (Beograd: Samizdat B92, 2001), 57-59.; Slobodan Antonić, *Zarobljena zemlja, Srbija za vlade Slobodana Miloševića* (Beograd: Otkrovenje, 2002), 379.

ja prihvatiti Vance-Owenov plan, predložen tijekom 1993., a 1994. odbija i mirovni plan Kontaktne skupine. Ovo vodi do sukoba između Miloševića i vodstva Republike Srpske. Činjenica da je međunarodna zajednica priznala granice bivših jugoslavenskih republika kao granice novih država, prihvativši načelo da se te granice ne mogu mijenjati silom, kao i to da su 1992. Saveznoj Republici Jugoslaviji zbog umiješanosti u rat u Bosni i Hercegovini nametnute međunarodne sankcije i izolacija, tjerale su Miloševića da umjesto maksimalističkih ciljeva postane skloniji kompromisima. Upravo je zato došlo i do prekida dotadašnje suradnje socijalista i radikala, a Šešelj počinje optuživati Miloševića da je izdao srpske nacionalne interese.⁷ Socijalisti na ovo odgovaraju optužujući Šešelja da je "fašist", a krajem 1994. Šešelj je osuđen na nekoliko mjeseca zatvora zbog vrijeđanja predsjednika Narodne skupštine Srbije. Ponovno je uhićen u svibnju 1995., zbog održavanja neprijavljenog javnog skupa.⁸

Kada je riječ o programskim ciljevima SRS-a, formuliranim nakon što je 1992. proglašena Savezna Republika Jugoslavija, kao zajednica Srbije i Crne Gore, i uspostavljene srpske republike u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, oni su u prvom redu bili usmjereni na ujedinjenje "svih srpskih zemalja", što je smatrano temeljnim preduvjetom slobode, demokracije i narodnog blagostanja. U tom smislu SRS, kao "izrazito demokratska politička organizacija", kao svoj prvi cilj postavlja:

"Obnavljanje slobodne, nezavisne i demokratske srpske države koja će obuhvatiti celokupno srpstvo, sve srpske zemlje, što znači da će u svojim granicama imati današnju Republiku Srbiju, Republiku Crnu Goru, Republiku Srpsku i Republiku Srpsku Krajinu. (...) Konstituisanje Savezne Republike Jugoslavije podržavamo kao prelazno rešenje u tom pravcu, koje nam omogućava da izbegnemo potrebu traženja međunarodnog priznanja suverenosti srpske države, čije bi posledice bile svođenje Srbije na granice koje joj je komunistički režim skrojio, uz ultimativno postavljanje zahteva za postepeno odvajanje Kosova i Metohije, Raške i Vojvodine, čemu teže zapadne sile, kako bi Srbiju svele na granice nekadašnjeg Beogradskog pašaluka."⁹

Osim toga srpski radikali su se zalagali za provođenje sustavnog preseleljenja svih pripadnika srpske manjine iz Albanije, Bugarske, Grčke, Hrvatske, Mađarske, Rumunjske i Slovenije u Srbiju. Također je trebalo omogući-

⁷ Srećko Mihailović, "Političke stranke u izborima za republički parlament", u: *Partijski mozaik Srbije 1990-1996*, 49-65. Opširnije o promjeni Miloševićeve politike od maksimalističke prema kompromisnoj vidjeti: Dušan Pavlović, *Akteri i modeli, Oglеди o politici u Srbiji pod Miloševićem* (Beograd: Samizdat B92, 2001), 13-71.

⁸ Gordi, *Kultura vlasti u Srbiji*, 60-63.

⁹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Glavni odbor Srpske radikalne stranke, Program Srpske radikalne stranke. Dokument nije datiran, ali očito potječe iz razdoblja nakon proglašenja Savezne Republike Jugoslavije.

ti da se u Srbiju vrate i oni srpski iseljenici iz europskih i prekomorskih zemalja koji to žele.¹⁰

SRS se također zalagala za "gušenje svim sredstvima albanske separatističke pobune na Kosovu i Metohiji". Kako se takva pobuna više nikada ne bi mogla ponoviti radikali su se zalagali za ukidanje autonomnih pokrajina na teritoriji Srbije. Osim toga radikali su se u vezi s rješenjem problema Kosova zalagali za reviziju matičnih knjiga i stečenog državljanstva, što se očito odnosilo na albansko stanovništvo na Kosovu. Nakon spomenute revizije moglo bi se pristupiti protjerivanju svih albanskih emigranata i njihovih potomaka i otpuštanju iz državne službe svih Albanaca koji nisu državljani Savezne Republike Jugoslavije. Osim toga, trebalo je oduzeti državljanstvo i zabraniti povratak u zemlju svim kosovskim Albancima koji u inozemstvu djeluju sa "separatističkih pozicija". U cilju rješavanja problema Kosova radikali su se zalagali i za vraćanje oduzete zemlje Srbima i Srpskoj pravoslavnoj crkvi; sprečavanje državnog financiranja kosovskih Albanaca i preusmjeravanje tih sredstava isključivo za financiranje povratka Srba na Kosovo; raspuštanje svih ustanova koje financira država, a djeluju na albanskom jeziku. Trebalo je ukinuti i sva socijalna davanja kosovskim Albancima, posebno ona koja potiču njihov "previsoki natalitet".¹¹

Radikali su se također zalagali da se na Kosovo smjeste vojne, policijske i druge državne ustanove koje je moguće preseliti iz drugih dijelova Srbije. Tako bi se na Kosovu naselilo više desetaka tisuća srpskih vojnika, policajaca, državnih službenika i članova njihovih obitelji. Isto tako, u cilju rješavanja stambenog pitanja umirovljenih vojnih osoba, policajaca i državnih službenika, njima je na Kosovu trebalo ponuditi kvalitetan stambeni smještaj.¹²

Srbima koji žele živjeti na Kosovu trebalo je na tom području besplatno i u trajno vlasništvo podijeliti poljoprivredna i građevinska zemljišta. Srpske gospodarstvenike koji presele svoje poslovanje i proizvodnju na Kosovo trebalo je u potpunosti osloboditi od plaćanja poreza u roku od najmanje deset godina. Na kraju, trebalo je stvoriti najpovoljnije uvjete za studiranje na srpskom jeziku na Univerzitetu u Prištini.¹³

I u gospodarskom i socijalnom programu SRS-a iz istog razdoblja nije nedostajalo političke intonacije. Tako je na prvom mjestu naglašeno da radikali odbijaju vraćanje vanjskih dugova, koji su ostavština "komunističkog režima". Zato zahtjevi za otplaćivanje tih dugova nemaju legitimitet. Umjesto otplate vanjskih dugova, "zapadu" će biti ponuđeno puno vlasništvo nad tvornicama i drugim promašenim investicijama koje su komunističke vlasti

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto.

¹² Isto.

¹³ Isto.

napravile na temelju zaduživanja. Tako će zapadni svijet biti prisiljen ulagati u Srbiju i pomoći njezinom izlasku iz gospodarske krize. U vezi s vanjskim dugovima također je navedeno:

"Prebijanje inostranih dugova treba vezati za potraživanja na ime ratnih reparacija od Nemačke i drugih sila hitlerovske osovine, kao i za deobeni bilans sa Slovenijom, Hrvatskom i bosanskom islamskom đamahirijom".¹⁴

Također je predloženo da Srbija, odnosno Savezna Republika Jugoslavija, jačaju svoje veze s Japanom, Južnom Korejom, Kinom i Rusijom, kako bi se smanjila njihova gospodarska zavisnost od Europske zajednice. Isto tako, dok se ne stvore uvjeti za formalno priključenje RSK i Republike Srpske u zajedničku državu sa Srbijom trebalo je svestrano jačati gospodarsko povezivanje s tim "srpskim državnim celinama".¹⁵

Srbijanski sociolog Slobodan Antonić smatra da su rat i raspad Jugoslavije, odnosno teška gospodarska i društvena kriza u kojoj se Srbija nakon toga zatekla, posebno nakon što su joj 1992. nametnute međunarodne gospodarske sankcije i izolacija, doveli do propadanja činovništva i radništva, društvenih slojeva koji su za vrijeme jugoslavenskog socijalizma uživali određenu razinu blagostanja, sigurnosti i društvenog ugleda. U krizi koja je u Srbiji zavladała ti su se slojevi pretvorili u egzistencijalno ugroženu masu koja je bila podložna utjecaju populističkog demagoga kao što je bio Šešelj. I Milošević se, kada je krajem 1980-ih učvršćivao svoju vlast, vješto koristio populizmom, ali je početkom 1990-ih populizam kao sredstvo političkog djelovanja uglavnom upotrebljavao Šešelj. Njegove izjave karakteriziralo je samouvjerenost davanje jednostavnih odgovora i na najteža društvena i politička pitanja. U okolnostima teške društvene krize u Srbiji, posebno tijekom 1992. i 1993., Šešeljeve nacionalističke, ratoborne i ratnohuškačke izjave, koje bi se često mogle svesti na "govor mržnje", imale su pozitivan odjek među brojnim stanovnicima Srbije. Osim toga i državni mediji u Srbiji u tom su razdoblju širili tvrdnje o "međunarodnoj zavjeri" koja je usmjerena protiv Srbije i srpskog naroda, u što je do početka 1993., prema istraživanjima javnog mnijenja, zaista i vjerovao znatan dio srbijanske javnosti. Sve ovo, zaključuje Antonić, bili su uzroci uspjeha Šešeljevog nacional-populizma.¹⁶

Neki drugi srbijanski autori, poput Olge Popović-Obradović, snagu Šešeljevih radikala, koji su kao važan politički čimbenik u političkom životu Srbije opstali i početkom 21. stoljeća, ne vide u teškoćama s kojima su se, u sklopu tranzicije, suočile sve bivše komunističke zemlje, nego postojanost SRS-a sagledavaju u dubljem povijesnom razvitku Srbije. Pri tome ukazuju

¹⁴ Isto. Također vidjeti: HMDCCR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, "Ekonomski i socijalni program Srpske radikalne stranke", nedatirani letak.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Antonić, *Zarobljena zemlja*, 377-392.

da se i izvorna Narodna radikalna stranka još krajem 19. stoljeća svojim konceptom "narodne države" suprotstavljala modernizaciji Srbije. I tada su radikali, nasuprot zapadnjačkim vrijednostima, promovirali načela kolektivizma, države kao patrijarhalne zajednice, gospodarskog egalitarizma i mitološkog nacionalizma.¹⁷

SRS u Republici Srpskoj Krajini

Tijekom prve polovice 1991. Šešelji je davao podršku srpskim vođama u Kninu, koji su do tada uspostavili Srpsku autonomnu oblast Krajinu, s ciljem da ona u slučaju osamostaljenja Hrvatske ostane u sastavu Jugoslavije pod srpskom dominacijom. Tijekom ožujka, travnja i svibnja te godine Šešelji je na kriznim područjima u Hrvatskoj sudjelovao u većem broju javnih skupova na kojima je davao potporu pobunjenim Srbima i poticao srpsko stanovništvo na otpor hrvatskim vlastima. Takvi su skupovi održani u selima naseljenim srpskim stanovništvom na području istočne Slavonije i Baranje, kao i na području Plitvica.¹⁸

Početkom lipnja 1991. Šešelji je u razgovoru za kninske *Srpske novine* rekao da je cilj radikala uspostava srpske države na Balkanu, koja će obuhvatiti "celokupno srpstvo, sve srpske zemlje". Također je izjavio da bi on sa Zagrebom pregovarao pod sljedećim uvjetima:

"Uslov je da prihvate da granice Hrvatske budu Karlobag - Ogulin - Karlovac - Virovitica, i tek onda da se dogovaramo o izmeni stanovništva. Svi Srbi koji žive u Zagrebu, Rijeci, Istri, u Sloveniji, da se presele u Srbiju, a Hrvati koji žive u Srbiji da se presele u Hrvatsku, i da definitivno to pitanje razrešimo."¹⁹

Osim političke potpore Šešeljevi radikali počeli su s upućivanjem dobrovoljaca iz Srbije, koji su pobunjenim Srbima u Hrvatskoj trebali pomoći u oružanom otporu hrvatskim vlastima. Šešeljevi dobrovoljci sudjelovali su u poznatom sukobu u Borovom Selu kraj Vukovara, do kojega je došlo 2. svibnja 1991., kada je u sukobu sa srpskim stanovništvom toga mjesta poginulo 12 i ranjeno više od 20 hrvatskih policajaca. Tijekom druge polovice 1991. i opće agresije Jugoslavenske narodne armije i pobunjenih Srba, povećava se i broj dobrovoljaca koje su iz Srbije uputili Šešeljevi radikali. Primjerice, prema nekim podacima, u opsadi i zauzimanju Vukovaru sudjelovala su i dva bataljuna Šešeljevih radikala.²⁰

¹⁷ Olga Popović-Obradović, "Koreni antimoderne političke kulture u Srbiji", u: *Proces Vojislavu Šešelju: Raskrinkavanje projekta Velika Srbija*, 21-34.

¹⁸ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar* (Zagreb, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2004.), 46, 48.; Davor Marijan, *Slom Titove armije, Jugoslavenska narodna armija i raspad Jugoslavije 1987.-1992.* (Zagreb: Goden marketing - Tehnička knjiga, Hrvatski institut za povijest, 2008), 253.

¹⁹ Joco Eremić, intervju s Vojislavom Šešeljem, "Neka se Hrvati ne igraju glavom", *Srpske novine, Novine Krajine*, Knin, br. 1, 8. juna 1991., 6-7.

²⁰ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 26., 46., 50-53.

U vezi s dobrovoljcima SRS-a koji su sudjelovali u ratovima u Hrvatskoj, a kasnije i u Bosni i Hercegovini, treba spomenuti da je u Statutu SRS-a usvojenom na Trećem otadžbinskom kongresu te stranke, održanom u Beogradu 30. siječnja 1994., navedeno da je "Srpski četnički pokret" (SČP) kolektivni član SRS-a i kao takav radi na organizaciji dobrovoljaca za pomoć "ugroženim srpskim zemljama", pruža pomoć srpskim borcima, obiteljima poginulih boraca i ratnim invalidima i radi na okupljanju učesnika "oslobodilačkih ratova u srpskim zemljama".²¹

Na područjima Hrvatske koja su nadzirali krajinski Srbi i Jugoslavenska narodna armija 19. prosinca 1991. proglašena je Republika Srpska Krajina (RSK), a ubrzo zatim rat u Hrvatskoj prekinut je primirjem i raspoređivanjem mirovnih snaga UN-a.²²

Politička stranka koja je predvodila pobunu protiv hrvatskih vlasti i radila na uspostavi srpskih autonomnih oblasti, a zatim i RSK bila je Srpska demokratska stranka (SDS). Od 1992. u RSK započinje i intenzivnija organizacija srpskih radikala, o čemu se, na temelju fragmentarnih izvora, mogu dati određeni podaci.

Srpske *Vukovarske novine* su početkom srpnja 1992. pisale da radikali na području Srpske oblasti Slavonija, Baranja i zapadni Srijem već imaju veći broj mjesnih organizacija (Ilok, Marinci, Petrovci, Sremski Čakovci, Tompojevci, Vukovar), dok je predsjednik republičkog odbora SRS-a za RSK bio Rade Leskovac, iz sela Vera kraj Vukovara. Radikali su se u tom razdoblju smatrali jedinom oporbenom strankom u RSK, te su tražili da njezine vlasti što prije donesu zakone kojim će se urediti rad političkih stranaka i izvršiti pripreme za održavanje novih izbora.²³

U Tenji kraj Osijeka je 26. rujna 1992. održana prva godišnja skupština mjesnog općinskog odbora SRS-a. I tom prilikom Rade Leskovac je izjavio da radikali imaju dobre kandidate za buduće višestranačke izbore, koji se trebaju održati budući da postojeća vlast u RSK nema legitimnost stečenu na izborima. Od ostalih djelatnosti radikala u Tenji može se navesti njihova akcija pružanja novčane pomoći obiteljima poginulih srpskih vojnika i vojnim invalidima.²⁴

²¹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Statut Srpske radikalne stranke, usvojen na Trećem otadžbinskom kongresu SRS-a održanom u Beogradu 30. januara 1994. godine.

²² Opširnije o tome vidjeti: Nikica Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj, 1990.-1995.* (Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga, 2005), 145-150.

²³ Saša Jovičić, "Jasan stav opozicije", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 6, 4. jul 1992., 9.

²⁴ S. J., "Gde nam se dede država", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 11, 10. oktobar 1992., 7.

Na području Srpske oblasti Zapadna Slavonija, točnije u Okučanima, radikali su svoje djelovanje započeli 4. travnja 1992. godine.²⁵ Glavni odbor SRS-a u Beogradu je 21. svibnja 1992. izdao ovlaštenje Dragi Stuparu iz Okučana da radi na osnivanju mjesnih odbora te stranke, kao i Regionalnog odbora SRS-a za zapadnu Slavoniju.²⁶ Stupar je bio inženjer cestovnog prometa, rođen 19. kolovoza 1949. u Rašću kraj Bosanskog Novog.²⁷

Uz nazočnost predsjednika krajinskih radikala Rade Leskovca u Okučanima je 15. studenog 1992. održana svečana osnivačka skupština SRS-a za Srpsku oblast Zapadna Slavonija.²⁸ Nedugo zatim, 23. studenog, u Okučanima je održan i sastanak Glavnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, na kojem je trebalo izabrati predsjednika i druge članove toga tijela, odnosno dogovoriti rad stranke u predstojećem razdoblju.²⁹

Predsjednik Glavnog odbora radikala za zapadnu Slavoniju postao je Drago Stupar, a sekretar Danilo Višekruna. Na temelju pregledanih dokumenata može se zaključiti da su se zapadnoslavonski radikali u svome djelovanju znatnim dijelom usredotočili na osiguranje humanitarne pomoći za srpsko stanovništvo u zapadnoj Slavoniji. Tako je Glavni odbor SRS-a RSK, koji je djelovao u Vukovaru, 27. studenog 1992. dodijelio pet tona brašna stanovništvu zapadne Slavonije. Vođa zapadnoslavonskih radikala Stupar zadužen je da brašno podijeli obiteljima poginulih srpskih vojnika, ratnim invalidima i vojnicima.³⁰

Radikali iz zapadne Slavonije su tijekom 1993. uspostavili i suradnju s radikalima iz Subotice, koji su također organizirali upućivanje humanitarne pomoći, odnosno hrane za Srbe u zapadnoj Slavoniji.³¹

²⁵ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Molba za poslovni prostor Drage Stupara, predsjednika inicijativnog odbora SRS-a za Oblast Zapadna Slavonija, upućen Izvršnom savjetu Skupštine općine Okučani, Okučani, 19. 11. 1992.

²⁶ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Ovlaštenje, u Beogradu 21. 05. 1992.

²⁷ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, Socijalistička Republika Hrvatska, Sveučilište u Zagrebu, Prometni centar, Studij prometnih znanosti, Diploma o stečenoj višoj stručnoj spremi, Drago Stupar, Broj: 02-8173/74-3806, U Zagrebu, 22. lipnja 1984.

²⁸ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Dnevni red za svečanu osnivačku skupštinu SRS RSK za Oblast Zapadna Slavonija zakazane za dan 15. 11. 1992. godine s početkom u 11,00 časova.

²⁹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka Oblasti Zapadna Slavonija Okučani, Okučani, 19. 11. 1992. godine, Poziv.

³⁰ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Republika Srpska Krajina, Srpska radikalna stranka, Predmet: humanitarna pomoć, Vukovar, 27. 11. 1992.

³¹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Dopisi Drage Stupara 35/1993. i 37/1993. upućeni Jeleni Štrbac, potpredsjednici Općinskog odbora SRS-a u Subotici.

Što se tiče organizacije radikala u zapadnim dijelovima RSK može se navesti primjer Dvora na Uni. U tom mjestu je 14. veljače 1992. osnovan Inicijativni odbor SRS-a na čelu s Matijom Cvetojevićem, što je trebao biti prvi korak u osnivanje te stranke za područje navedene općine.³² Osnivačka skupština SRS-a za općinu Dvor na Uni održana je 21. ožujka 1992., a prisustvovalo joj je više od 500 osoba. Osnivačkoj skupštini prisustvovao je i Tomislav Nikolić, potpredsjednik Glavnog odbora SRS-a u Beogradu. Tom prilikom izabran je i Glavni odbor SRS-a za općinu Dvor na Uni na čelu s Matijom Cvetojevićem.³³

Kasnije, sredinom 1993., u zapadnim dijelovima RSK djelovao je i Oblasni odbor SRS-a za Baniju, Kordun, Liku i Kninsku krajinu. Na čelu tog odbora bila je Ljubica Šolaja.³⁴ Sredinom 1995. vođa SRS-a u zapadnom dijelu RSK bio je Todor Lazić.³⁵

Kao što je navedeno radikali su, smatrajući sebe oporbenom strankom, već od 1992. zahtijevali provođenje novih izbora u RSK. Naime, 1990. u Hrvatskoj su održani općinski i republički višestranački izbori. Nakon toga započinje odvajanje općina s većinskim srpskim stanovništvom i njihovo pristupanje srpskim autonomnim oblastima, koje se kasnije ujedinjuju u RSK. U skladu s ovime zastupnici Skupštine RSK bili su delegirani članovi skupština općina koje su bile u njezinom sastavu, pri čemu je u sklopu ratnih događaja došlo do brojnih promjena u sastavu općinskih skupština, odnosno Skupštine RSK. Milan Babić, istaknuti dužnosnik SDS-a, bio je prvi predsjednik Vlade SAO Krajine, a kasnije i prvi predsjednik RSK. No, budući da se on suprotstavljao prihvaćanju mirovnog plana UN-a, tzv. Vanceovog plana, jer je smatrao da on ne jamči državnost RSK, niti njezinu sigurnost od eventualnog hrvatskog napada, početkom 1992. bio je smijenjen. Babićevu smjenu podržavao je i Beograd, a nakon njegovog odlaska na čelna mjesta u RSK dolaze oni članovi SDS-a koji se nisu suprotstavljali odluci Beograda da se prihvati Vanceov mirovni plan. Tako je Skupština RSK za predsjednika Republike izabrala Gorana Hadžića, predsjednik Skupštine bio je Mile Paspalj, a predsjednik Vlade Zdravko Zečević.³⁶

³² Državni arhiv u Sisku (dalje: DAS), Sabirni arhivski centar Petrinja (dalje: SAC Petrinja), Skupština općine Dvor na Uni (dalje: SOD), Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Radikali i u Dvoru na Uni", 14. februar 1992.

³³ DAS, SAC Petrinja, SOD, Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Osnovali Srpsku radikalnu stranku", 21. mart 1992.

³⁴ DAS, SAC Petrinja, Općinski odbor SRS-a Petrinja, Oblasni odbor Srpske radikalne stranke, Plitvice: 05. 06. 1993., Saopštenje za javnost.

³⁵ Hrvatski informativni centar, Zagreb (dalje: HIC), A 027, RSK, Srpska radikalna stranka, Broj: 76/95., Knin, 28. 06. 1995., Predmet: Molba.

³⁶ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 101, 150-162, 169, 247.

Skupština RSK je na svojem zasjedanju održanom u Vukovaru krajem rujna 1992. donijela zakone kojima je regulirano djelovanje političkih stranaka i provođenje izbora u RSK.³⁷ Nedugo zatim, 29. listopada, Ministarstvo pravosuđa i uprave RSK donijelo je odluku kojom je Srpska radikalna stranka RSK sa sjedištem u Vukovaru upisana u registar političkih organizacija.³⁸ Tijekom 1992. krajinski radikali izradili su statut svoje stranke u kojem je navedeno da je ona pravni nasljednik izvorne Narodne radikalne stranke, osnovane 1881. godine, kao i postojećeg SRS-a u Republici Srbiji. Zato je u statutu navedeno da će se i krajinski radikali u svome djelovanju rukovoditi njihovim programom i statutom, prilagođenim društvenim okolnostima u RSK.³⁹

Težnja krajinskih radikala da se održe novi izbori vodila ih je u različite sukobe odnosno međusobna optuživanja s postojećim vlastima.

Nakon što je predsjednik Skupštine RSK Mile Paspalj sredinom kolovoza 1992. za beogradski tisak izjavio da se u redovima radikala u RSK nalaze "ekstremni Srbi", odnosno da su osobe u toj stranci dobrim dijelom ratni profiteri, oglasio se Mjesni odbor SRS-a u Dvoru na Uni koji je u svome obraćanju javnosti naveo da se u njihovom ogranku nalaze "poštteni i ugledni" građani, koji su i prije rata bili materijalno situirani, a dio njih ima i visoko obrazovanje. Zato se radikale iz Dvora na Uni ne može proglašavati ratnim profiterima jer su se svi oni uključili u borbu srpskog naroda i stvaranje RSK. Nasuprot tome, naveli su radikali, upravo je Paspalj još godinu dana prije bio "anonimni vozač, sa sumnjivom diplomom", a u međuvremenu je napredovao do dužnosti predsjednika Skupštine RSK, a zatim je zahvaljujući toj dužnosti "dobio stan u Beogradu, zaposlio suprugu, i dakle obezbedio porodicu". Na temelju ovoga radikali iz Dvora na Uni prepustili su sudu javnosti da zaključi tko je zapravo izvukao korist iz ratnih događaja.⁴⁰ Očito su i radikali u Petrinji u istom razdoblju bili izloženi sličnim pritiscima, odnosno optužbama za ekstremizam i "četništvo". Općinski odbor SRS-a u tome gradu je početkom studenoga 1992. zamolio Radio stanicu Petrinja da objavi njihovo priopćenje za javnost. U priopćenju je navedeno da postojeća općinska vlast ne pokazuje nikakav interes za razvoj višestranačkog sustava, te se radikali u Petrinji pokušavaju diskreditirati i poniziti. Također je navedeno da SRS nema "nikakve veze s četničkim pokretom", jer je ta stranka izvorno osnovana još 1881., dok se četnički pokret pojavio tek 1941. godine, što je "razlika 60 godina".⁴¹

³⁷ "Propisani uslovi za rad političkih stranaka", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 14, 14. novembar 1992., 4.

³⁸ *Službeni glasnik Republike Srpske Krajine*, Knin, br. 18, 15. decembar 1992., 1101.

³⁹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Statut Srpske radikalne stranke Republike Srpska Krajina, Vukovar, 1992. g.

⁴⁰ DAS, SAC Petrinja, SOD, Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Paspalj ubedljivo vodi", 24. avgust 1992.

⁴¹ DAS, SAC Petrinja, Općinski odbor SRS-a Petrinja, Srpska radikalna strana Opštine Petrinja, Broj: 9/92, Datum: 04. 11. 1992., Obaveštenje.

Krajem 1992. Rade Leskovac je u vezi s potrebom održavanja novih izbora najavio i mogućnost organiziranja "masovnih protesta" u cijeloj RSK.⁴² Nakon što su mjesne vlasti 30. studenog iste godine pokušale spriječiti Leskovca da posjeti Baranju, odnosno Beli Manastir, krajinski radikali zaključili su da postojeća vlast onemogućava rad jednoj legalnoj političkoj stranci i njezinom predsjedniku.⁴³

Međusobna optuživanja radikala i predstavnika vlasti nastavila su se i tijekom 1993. godine. Nakon što je Leskovac u javnosti ukazao na "navodne nezakonitosti u poslovanju" krajinskog predsjednika Gorana Hadžića, Leskovcu se 14. kolovoza 1993. obratio predsjednik krajinske Skupštine Mile Paspalj. Obavijestio je Leskovca da je, uz suglasnost Hadžića, odlučio osnovati tročlanu radnu skupinu koja bi trebala biti popunjena pravnicima ili ekonomistima. Pozvao je Leskovca da u sastav te skupine uvrsti dva člana svoje stranke, a zatim bi ona ispitala optužbe koje su radikali iznijeli na račun Hadžića, dok bi konačnu ocjenu o cijelom tom pitanju dala Skupština RSK. Paspalj je podsjetio Leskovca da je Hadžić već dva puta svoj mandat predsjednika stavio Skupštini na raspolaganje, ali mu je ona oba puta izglasala povjerenje.⁴⁴

U istom je razdoblju težnja radikala da uđu u tijela vlasti bila vidljiva i na području zapadne Slavonije, gdje je dio srpskih dužnosnika početkom 1993. s hrvatskim vlastima sklopio sporazum o normalizaciji odnosa. Knin je to ocijenio kao izdaju, te su navedeni dužnosnici smijenjeni.⁴⁵ Nakon ovoga Oblasno vijeće Srpske oblasti Zapadna Slavonija trebalo je biti popunjeno novim članovima, pri čemu predstavnici radikala uopće nisu uzeti u obzir. Zato su se zapadnoslavonski radikali 20. lipnja 1993. obratili Vladi i Skupštini RSK, žaleći se što su kao politička stranka zanemareni. Glavni odbor SRS-a za zapadnu Slavoniju naveo je da na svojoj strani ima brojne članove, odnosno potporu naroda. Zato su zatražili da dobiju nekoliko poslaničkih mjesta u Oblasnom vijeću Zapadne Slavonije, ili, u suprotnom, "odmah tražimo izbore".⁴⁶

I u jednom proglasu zapadnoslavonskih radikala iz 1993. navedeno je da se njihova stranka zalaže za što brže provođenje parlamentarnih izbora u RSK. U istom je proglasu navedeno da su radikali "ispred naroda, sa narodom i uz narod". Također je zatraženo da se pod srpski nadzor što prije vrate dijelovi zapadne Slavonije s kojih su se Srbi pred napredovanjem Hrvatske

⁴² Đuro Đukić, "Na vrbi svirala", *Srpski glas*, Topusko, br. 31, 23. novembar 1992., 2.

⁴³ S. P., "Krše građanske slobode", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 16, 12. decembar 1992., 2.

⁴⁴ HMDCDR, Skupština RSK, kut. 8, Predsjednik Skupštine, Broj: 01-5-107-93., Glina, 14. 08. 1993.

⁴⁵ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 202-204.

⁴⁶ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Oblast Zapadna Slavonija, Okučani, 20. 6. 1993. god., upućeno predsjedniku Skupštine RSK i predsjedniku Vlade RSK.

vojske povukli krajem 1991. godine. Zaključeno je da se ta područja moraju "što pre vratiti silom" jer se to ne može ostvariti pregovorima. Na kraju, navedeno je da se zapadnoslavonski radikali zalažu za ujedinjenje RSK s bosansko-hercegovačkim Srbima, odnosno Republikom Srpskom, ali prije toga treba ostvariti prethodno navedene ciljeve, odnosno održati parlamentarne izbore i povratiti izgubljene dijelove zapadne Slavonije.⁴⁷

I Inicijativni odbor Općinskog odbora SRS-a za Pakrac je sredinom rujna 1993. naglasio potrebu pripreme za održavanje parlamentarnih izvora, kako bi se u RSK uspostavila legitimna vlast, što bi i svjetskoj javnosti dalo "potpunu sliku" o RSK i njezinom političkom životu.⁴⁸

Uspjeh krajinskih radikala na izborima za Skupštinu RSK

Konačno su, nakon više odgoda, predsjednički, skupštinski i općinski izbori u RSK održani 12. prosinca 1993. godine.⁴⁹ U predizbornoj kampanji krajinski radikali isticali su da su se politički organizirali kako bi krajinski Srbi, nakon "pobede u ratu", ušli u sastav "jedne srpske države" i tako zauvijek prestali biti žrtve "stranih i domaćih majstora" koji zloupotrebljavaju, a zatim uništavaju "srpske snove o ujedinjenju". Zato su radikali pozvali glasače da svoj glas daju njima, koji će omogućiti da srpska sposobnost ostvari takvu državu u kojoj će Srbi živjeti u blagostanju, sigurnosti i bez ponižavanja pred međunarodnom zajednicom ili Hrvatskom:

"Posle krvavog rata, lukavo i podmuklo nametnutog Srbima, opet smo u latinskom lukavstvu pod šifrom 'modus vivendi'. Srpski radikali znaju da se nose sa lukavstvima i silama sveta, neka dođu takvi Srbi."⁵⁰

Jedan od kandidata za predsjednika RSK, za kojega je u međuvremenu određeno da se bira na izravnim izborima, a ne da ga imenuje Skupština RSK, bio je i Rade Leskovic, vođa krajinskih radikala, ali se glavna borba za tu dužnost vodila između Milana Martića, dotada ministra unutarnjih poslova i Milana Babića, vođe SDS-a Krajine, koji je, kako sam već naveo, nakon odbijanja prihvaćanja Vanceovog mirovnog plana, početkom 1992. uklonjen s vodećih dužnosti u RSK. Na kraju je za predsjednika izabran Martić, koji je imao i potporu Beograda. U izborima za Skupštinu najviše mandata dobio je

⁴⁷ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, Okučani, b. b./93., Proglas, nedatirano.

⁴⁸ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Opštinski odbor – Pakrac, Dana, 12. 09. 1993. god., Programska orijentacija.

⁴⁹ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 247-251.

⁵⁰ Oglas Srpske radikalne stranke Republike Srpske Krajine objavljen u: *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 34, 9. decembar 1993., 3.

SDS Krajine Milana Babića, zatim SDS srpskih zemalja, a treći po broju zastupnika bili su radikali, koji su ukupno dobili 16 poslaničkih mjesta.⁵¹

Najveći uspjeh radikali su ostvarili u izornoj jedinici Beli Manastir, gdje su od osam izabranih poslanika čak sedmorica bili radikali (Milan Brdar, Milorad Buha, Boško Đurković, Ratko Gondi, Milorad Lemić, Dušan Jakšić i Branko Vojnica). U izornoj jedinici Vukovar od ukupno 10 poslanika, trojica su bili radikali (Stanko Vujanović, Ranko Vujić, Vaskrsije Vuksanović). U izornoj jedinici Dalj - od dva poslanika jedan je bio radikal (Milan Bulajić), u izornoj jedinici Tenja - od dva poslanika jedan je bio radikal (Đuro Podunavac), a u izornoj jedinici Mirkovci - od četvero zastupnika jedan je bio radikal (Zoran Beldar).⁵²

U zapadnom dijelu RSK radikali su ostvarili skromnije rezultate. U izornoj jedinici Dvor na Uni od tri izabrana zastupnika dvojica su bili radikali (Dušan Gašić, Simo Rajšić), dok je u izornoj jedinici Donji Lapac od dvojice zastupnika jedan bio radikal (Milan Tankosić).⁵³

Nažalost ne raspoložem podacima o uspjehu radikala u izborima za općinske skupštine. Ipak, dosta kasnije, krajem veljače 1995., u jednom intervjuu za krajinski tisak Vojislav Šešelj priznao je da zastupnici njegove stranke u općinskim skupštinama u RSK nisu dovoljno aktivni, odnosno radikali imaju problema oko razvijanja svoje stranačke infrastrukture, posebno u zapadnom dijelu RSK.⁵⁴

U izbornim jedinicama na području zapadne Slavonije radikalima nije pošlo za rukom osvojiti niti jedan skupštinski mandat, koji su pripali različitim frakcijama SDS-a (uglavnom SDS-u srpskih zemalja) i Socijaldemokratskoj partiji.⁵⁵ Nakon izbora zastupnici radikala ušli su u sastav Skupštine općine Okučani, a njihovu odborničku skupinu vodio je Danko Bjelajac. No, nakon određenih unutarstranačkih sukoba Glavni odbor zapadnoslavonskih radikala je krajem 1994. isključio Bjelajca iz redova stranke.⁵⁶ Nakon održa-

⁵¹ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 247-251.

⁵² HMDCDR, Skupština RSK, kut. 1, Spisak poslanika po izbornim jedinicama.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Đuro Đukić, intervju s Vojislavom Šešeljem, "Plašim se srpskog nejedinstva", *Srpski glas*, Topusko, br. 53, 24. februar 1995., 10-11.

⁵⁵ HMDCDR, Skupština RSK, kut. 1, Spisak poslanika po izbornim jedinicama.

⁵⁶ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, Broj: 24-5/94., Okučani, 20. 11. 1994. god., Odluka; Srpska radikalna stranka, Oblast Zapadna Slavonija, Okučani, 08. 12. 1994. god., Predsjedniku SO-e Okučani. Unatoč činjenici da je isključen iz redova radikala Danko Bjelajac je i krajem travnja 1995. održao sastanak inicijativnog odbora SRS-a za općinu Okučani. No, radikali oko Stupara ovo su smatrali uzurpacijom jer je Bjelajac prethodno isključen iz redova radikala i mogao je računati samo na malobrojne pristalice. Opširnije o ovom sukobu vidjeti: HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Izvršnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 20. 04. 1995. godine; Srpska radikalna stranka, Okrug Zapadna Slavonija, Dana, 20. 04. 1995. godine, Saopštenje za javnost.

nih izbora u RSK zapadnoslavonski radikali su tijekom 1994. nastavili sa svojom stranačkom djelatnošću.⁵⁷ Prema nekim podacima radikali su početkom 1995. u općini Okučani imali 750 članova.⁵⁸

Rezultati ostvareni na parlamentarnim izborima otvarali su mogućnost SDS-u Krajine i radikalima da sastave vladu. U Beogradu je 1. veljače 1994. sklopljen sporazum o koaliciji ove dvije stranke u RSK, koji su potpisali predsjednik SRS-a Vojislav Šešelj, predsjednik SDS-a Krajine Milan Babić i predsjednik Izvršnog odbora SRS-a RSK Rade Leskovic. Osnovni cilj koalicionih partnera bilo je "ujedinjenje svih srpskih zemalja i formiranje jedinstvene srpske države". Koalicija je trebala zajednički djelovati u Skupštini RSK, osnovati novu vladu i surađivati u vođenju drugih tijela vlasti. Dogovoreno je da predsjednik nove vlade bude iz SDS-a Krajine, a predsjednik Skupštine iz redova radikala. Najveći broj ministarskih mjesta kao i vođenje nekih drugih republičkih ustanova trebali su preuzeti predstavnici SDS-a Krajine, dok su radikali u budućoj vladi trebali preuzeti šest ministarstava (1. unutarnjih poslova, 2. energetike i rudarstva, 3. poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, 4. trgovine i turizma, 5. prosvjete, 6. urbanizma, stambeno-komunalnih poslova i građevinarstva), kao i mjesto generalnog direktora Radio-televizije Krajine.⁵⁹

No, Milošević svakako nije imao namjeru pristati na vladu u Kninu koju bi sastavljao Babićev SDS Krajine i radikali. Kao što sam prethodno naveo u tom razdoblju u Beogradu je već došlo do sukoba između radikala i Miloševićevih socijalista zbog odnosa prema razrješenju krize u Bosni i Hercegovini. Dok je Milošević tijekom 1993. zahtijevao od Republike Srpske da prihvate Vance-Owenov mirovni plan, kako bi Beogradu bile ukinute međunarodne sankcije i izolacija, radikali su se ovome suprotstavljali. Što se tiče

⁵⁷ Pregledani zapisnici Glavnog odbora SRS-a zapadne Slavonije iz 1994. godine pokazuju da se na njima, među ostalim, raspravljalo o boljoj organizaciji i problemima financiranja stranke, o organizaciji novih mjesnih odbora i problemima uplate članarine stranke. Također se govorilo o suradnji i odnosima s drugim političkim strankama koje su djelovale u dijelu zapadne Slavonije koji je bio pod srpskim nadzorom, zatim o djelovanju vlasti i gospodarskom stanju na tom području, kao i potrebi da se u njoj suzbiju gospodarski kriminal i ratno profiterstvo. Česta tema i nadalje je bila raspodjela odnosno zloupotrebe u raspodjeli humanitarne pomoći stanovništvu, odnosno članovima SRS-a. Radikali su također organizirali radne akcije za obnovu određenih objekata, odnosno namjeravali su imati svoje stručnjake za poljoprivredu, odnosno stranačke predstavnike za suradnju s organizacijama kao što su Crveni križ i Kolo srpskih sestara. Iz navedenih zapisnika vidljivo je da je početkom druge polovice 1994. i predsjednik krajinskih radikala Rade Leskovic boravio u višednevnom posjetu zapadnoj Slavoniji, kojom prilikom je posjetio više mjesta na tom području i održao javnu tribinu u dijelu Pakraca koji je bio pod srpskim nadzorom. HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnici sastanaka Glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije održani 27. 05. 1994., 1. 07. 1994., 8. 07. 1994., 15. 07. 1994., 22. 07. 1994., 29. 07. 1994., 5. 08. 1994., 12. 08. 1994. i 16. 08. 1994.

⁵⁸ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Okrug Zapadna Slavonija, Dana, 20. 04. 1995. godine, Saopštenje za javnost.

⁵⁹ HIC, Zagreb, A 145, Sporazum o koaliciji Srpske demokratske stranke Krajine i Srpske radikalne stranke, U Beogradu, 01. februara 1994. godine.

Babića, on je svoju neposlušnost prema Beograd pokazao još kada je krajem 1991. i početkom 1992. odbijao prihvatiti Vanceov mirovni plan. Zato je iz Beograda kao novi mandatar vlade nametnut Borislav Mikelić, predratni direktor petrinjskog poduzeća "Gavrilović". Babićeva stranka ovome se prvo oštro suprotstavljala, ali je zatim pristala da njezini ljudi uđu u Mikelićevu vladu, dok je Babić u njoj preuzeo mjesto ministra vanjskih poslova. Radikali nisu ušli u novu vladu, ali je njihov zastupnik Branko Vojnica izabran za predsjednika Skupštine RSK.⁶⁰

Radikali u političkim sukobima u RSK tijekom 1994. i 1995. godine

Postavljanje Mikelića na mjesto predsjednika Vlade RSK bio je znak da se i u vezi s konačnim raspletom krize u Hrvatskoj Milošević priklonio kompromisnom rješenju. Pretpostavljam da je shvaćao da će biti vrlo teško održati trajnu državnost RSK, a otvorena intervencija Vojske Jugoslavije za ostvarenje toga cilja očito više nije dolazila u obzir, u okolnostima kada se Beograd pokušavao osloboditi međunarodnih sankcija. Zbog potrebe izlaska iz izolacije Miloševiću je odgovarala i normalizacija odnosa sa Zagrebom, pa su Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija početkom 1994. potpisale i deklaraciju o normalizaciji odnosa. U tom smislu Miloševiću je odgovaralo smirivanje odnosa između Knina i Zagreba, što se trebalo provesti većom spremnošću Knina na pregovore s hrvatskom stranom, kao i s međunarodnim mirovnim predstavnicima. Mikelić je trebao djelovati upravo u tom smjeru, te je on s hrvatskom stranom započeo pregovore o normalizaciji gospodarskih odnosa. Pretpostavljam da se Milošević nadao da će Republika Srpska konačno prihvatiti međunarodne mirovne inicijative u Bosni i Hercegovini, što je u prvom redu značilo da se Srbi moraju povući s dijelova teritorija koje su u toj državi zauzeli na početku rata. Okončanje rata u Bosni i Hercegovini nesumnjivo bi i Knin dovelo u povoljniji položaj, a njegova "normalizacija" odnosa sa Zagrebom smanjila bi mogućnost eventualne hrvatske vojne intervencije protiv Krajine. Ovo bi krajinskim Srbima dalo vremena za daljnje pregovore i omogućilo im da, u konačnici, ostvare najmanje vrlo visoku razinu autonomije u sastavu Hrvatske.⁶¹

Problem se za Miloševića sastojao u tome što je njegova kompromisna politika naišla na otpor u Republici Srpskoj, a slično će se dogoditi i u RSK, pri čemu će se srpski radikali nalaziti u oštirci kritike Miloševića, kojega će proglasiti "izdajnikom".

U ljeto 1994. bosansko-hercegovački Srbi odbili su mirovni plan međunarodne Kontaktne skupine, koji je nudio opstanak Republike Srpske kao entiteta Bosne i Hercegovine, na 49 % njezina teritorija. Nakon ovoga Beo-

⁶⁰ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 242-271, 461-530.

⁶¹ Isto.

grad je prekinuo veze s Republikom Srpskom i uveo joj gospodarsku blokadu.⁶²

Nasuprot Miloševiću, srpski radikali podržavali su nepopustljivost Republike Srpske. Tako je i Glavni odbor zapadnoslavonskih radikala na sjednici održanoj 15. srpnja 1994. prihvatio prijedlog da se uputi potpora Skupštini Republike Srpske da ne prihvati plan Kontaktne skupine, odnosno da ne "prepusti ni jednog pedlja srpske zemlje koju smo zajednički vojno zauzeli".⁶³ Tako je idućega dana Skupštini Republike Srpske upućena poruke sljedećeg sadržaja:

"Osvetlite obraz, čast i poštenje svojih pradedova, dokažite da ste istrajni i nepokolebljivi kad je u pitanju interes i opstanak srpskog naroda. Pred Vama je istorijski trenutak odluke kako za srpski narod R[epublike]S[rpsk]-e, tako i za srpski narod RSK-e. Odlučno i energično odbacite predložene mape belosvet-skih režisera. Svi oni koji nam prete silom ili je nametnu, jednog dana će doći pred sud pravde i srama, ali Srbe nikad pokoriti neće. Veliku podršku imate od srpskih radikala iz Zapadne Slavonije."⁶⁴

Na zasjedanju Skupštine RSK održanom 4. kolovoza 1994. na Plitvicama prisustvovala je i delegacija Skupštine Republike Srpske, čiji su predstavnici obavijestili krajinske zastupnike o svojoj odluci o odbacivanju plana Kontaktne skupine, a iznijeli su i prijedlog o ujedinjenju Republike Srpske i RSK.⁶⁵

Nakon toga Skupština RSK raspravljala je o navedenoj temi, pri čemu su se zastupnici radikala zalagali za potporu Republici Srpskoj. U tom smislu predloženo je da Skupština RSK usvoji zaključke koji bi otvorili put ujedinjenju prekodrinskih srpskih republika u jedinstvenu državu. No, zatim je Skupština, na intervenciju premijera Mikelića, odustala o navedenog zaključka, što je navelo predsjednika Skupštine, radikala Branka Vojnicu, da na istoj sjednici izjavi da će u tom slučaju razmisliti i o svojoj ostavci.⁶⁶ Krajem listopada 1994. Mikeliću je zaista i uspjelo ishoditi ostavku Vojnice, kojega je na dužnosti predsjednika krajinske Skupštine zamijenio predstavnik Babićevog SDS-a Krajine.⁶⁷

⁶² Ksavije Bugarel, *Bosna, Anatomija rata* (Beograd: Fabrika knjiga 2004), 109-110., 207-208.

⁶³ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije održan 15. 07. 1994.

⁶⁴ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Oblast Zapadna Slavonija, Okučani, 16. 07. 1994. god., Poslanicima Skupštine Republike Srpske.

⁶⁵ HMDCDR, Skupština RSK, Skraćeni zapisnik sa 3. sjednice vanrednog zasjedanja održane 04. 08. 1994. godine na Plitvicama. Zapravo su RSK i Republika Srpska još od 1992. proveli cijeli niz mjera čiji je cilj bio ujedinjenje tih dviju prekodrinskih srpskih republika. Opširnije o tome vidjeti: Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 195-202.

⁶⁶ HMDCDR, Skupština RSK, Skraćeni zapisnik sa 3. sjednice vanrednog zasjedanja održane 04. 08. 1994. godine na Plitvicama.

⁶⁷ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 466.

U međuvremenu su zapadnoslavonski radikali nastavili s potporom Republici Srpskoj, dok su se istovremeno bojali jačanja elemenata koji bi zagovarali Miloševićevu kompromisnu politiku. Tako je Glavni odbor SRS-a Zapadne Slavonije već početkom srpnja 1994. imao podatke da se pojavljuju "komunističke stranke", odnosno da će predstavnici Miloševićeve Socijalističke partije Srbije navodno posjetiti područje Banja Luke i zapadne Slavonije, kako bi vrbovali osobe za "komunističke stranke", koje će zatim pokrenuti "rasturanje" radikala.⁶⁸

Radikali iz zapadne Slavonije sudjelovali su i u organiziranju mitinga potpore Republici Srpskoj nakon njezinog odbacivanja plana Kontaktne skupine. Ovaj skup, na kojem je pozvano na jedinstvo srpskog naroda, održan je 11. kolovoza 1994., na mostu između Stare i Bosanske Gradiške, a prisustvovalo mu je oko 6000 ljudi koji su pozdravili govornike, a posebno vođu zapadnoslavonskih radikala Dragu Stupara i potpredsjednika Vlade Republike Srpske Radoslava Brđanina.⁶⁹ I nakon održavanja navedenog skupa Glavni odbor zapadnoslavonskih radikala je na svojoj sjednici zaključio da se ne smije dozvoliti djelovanje onih koji su pristalice Miloševićeve kompromisne politike, odnosno onih koji su spremni na odustajanje od državnosti RSK:

"Ne smijemo ni u jednom trenutku dozvoliti podjelu među srpskim narodom, naročito sada kad neprijatelj vreba na svakom koraku, koji imaju za glavni cilj razbiti Srpsku Radikalnu Stranku i sve političke stranke sa predznakom 'Srpski', tako da ponovo na ovim srpskim prostorima zavladaju komunisti i socijalisti, kako bi ovaj napačeni srpski narod vratili Tuđmanu pod okrilje."⁷⁰

Krajem 1994. i početkom 1995. u javnosti Krajine premijer Mikelić već je bio u znatnoj mjeri obilježen kao osoba koja Krajinu namjerava vratiti pod hrvatsku vlast, dok je za izdaju optuživan i Slobodan Milošević. Mikelić je sa Zagrebom započeo pregovore o gospodarskim odnosima, koji su trebali biti korak prema smirivanju sukoba s hrvatskom stranom. Za Zagreb je obnova prometnih i infrastrukturnih veza s područjima pod nadzorom krajinskih Srba trebala biti korak prema otvaranju tih područja prema Hrvatskoj, nakon čega je pregovorima trebalo ostvariti i njihov konačan povratak pod hrvatsku vlast, pri čemu se Srbima jamčila teritorijalna autonomija u općinama u kojima su prije izbijanja sukoba bili većinsko stanovništvo. Konačno je Gospodarski sporazum Zagreba i Knina potpisan 2. prosinca 1994., a jedna od njegovih točaka bilo je i otvaranje autoceste, a kasnije i željezničke pruge Zagreb-Beograd kroz dio zapadne Slavonije koji su nadzirali Srbi.⁷¹

⁶⁸ HMDCCR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnici sastanka Glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije održani 1. 07. 1994. i 8. 07. 1994.

⁶⁹ HMDCCR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnici sastanka Glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije održani 5. 08. 1994. i 12. 08. 1994.

⁷⁰ HMDCCR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik izvanrednog sastanka Glavnog odbora SRS Zapadne Slavonije održan 16. 08. 1994.

⁷¹ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 165., 259-271.

Zapadnoslavonski radikali su se već 8. prosinca 1994. pismom obratili Skupštini općine Okučani. U pismu je odbačeno potpisivanje Gospodarskog sporazuma jer se RSK njime odrekao svoje državnosti, odnosno u Sporazumu se RSK nigdje ne spominje kao "pravni i državni subjekt". Zatim su iznesene brojne tehničke primjedbe na sadržaj Sporazuma, a izraženo je i strahovanje da bi se, nakon otvaranja autoceste kroz zapadnu Slavoniju, u područje pod srpskim nadzorom u autobusima i kamionima vrlo lako mogla infiltrirati i "više nego jedna brigada" Hrvatske vojske. Osim svega navedenog Gospodarski sporazum uopće nije uzeo u obzir mogućnost da se srpsko stanovništvo vrati barem u neke dijelove zapadne Slavonije koji su, nakon okončanja borbi krajem 1991. godine, ostali pod hrvatskim nadzorom.⁷²

Nakon što je 21. prosinca 1994. otvorena autocesta kroz zapadnu Slavoniju, radikali s tog područja već su 23. prosinca uputili proglas srpskom narodu u kojem su oštro osudili tu točku provedbe Gospodarskog sporazuma, podsjećajući na žrtve koje su sa srpske strane pale u borbama tijekom 1991. godine:

"Ispačeni, ožalošćeni, proterani i ekonomsko uništeni narode Zapadne Slavonije, dobro u ovom vremenu razmislite zbog čega su vaši sinovi, očevi i braća prolevali krv. Zar su oni dali svoje živote da bi danas Hrvati mogli bezbrižno ići iz Novske za Novu Gradišku i obratno na kafu."⁷³

Zaključeno je da je otvaranje autoceste pobjeda hrvatske i poraz srpske strane, te su ga zato srpski radikali "bez razmišljanja" i "jednoglasno" odbacili, podsjećajući da su i prethodni pregovori i sporazumi s Hrvatima i međunarodnim posrednicima bili štetni za Srbe. Izraženo je mišljenje da se prvo treba ostvariti politički sporazum, pri čemu se očito mislilo na konačno razdvajanje i razgraničenje Hrvatske i RSK, a tek zatim može se pristupiti pregovorima o gospodarskim pitanjima. No, događa se upravo suprotno, pa međunarodni predstavnici zajedno sa Slobodanom Miloševićem rade na tome da "nas mirnim putem integrišu u ustašku Hrvatsku". Zato je izražen ponos zbog držanja vođe zapadnoslavonskih radikala Stupara, koji se 21. prosinca 1994. na izvanrednoj sjednici Skupštine općine Okučani jedini suprotstavio otvaranju autoceste. Na kraju proglasa radikali poručili su srpskom narodu zapadne Slavonije da ih oni nikada neće ostaviti "na cedilu", dok će "izdajice kad tada doći pred sud pravde i istine".⁷⁴

Tako je 1995. u političkom životu RSK započela intenziviranjem sukoba među njezinim najvišim dužnosnicima. U izborima za predsjednika RSK Milan Martić imao je potporu Beograda, za razliku od svoga najozbiljnijeg protukandidata, Milana Babića. No, postupno se Martić počeo priklanjati vodstvu

⁷² HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, Oblast Zapadna Slavonija, Okučani, 08. 12. 1994. god., Predsedniku SO-e Okučani.

⁷³ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka Zapadne Slavonije, Okučani, 23. 12. 1994. god., Proglas srpskom narodu Zapadne Slavonije.

⁷⁴ Isto.

Republike Srpske, dok je bio u sve lošijim odnosima s krajinskim premijerom Mikelićem. I Martić je smatrao da provedba Gospodarskog sporazuma znači kapitulaciju krajinskih Srba, te je iskazivao sve više nezadovoljstva zbog njegova provođenja.⁷⁵

U ove sukobe uključio se i Vojislav Šešelj, koji je u tom razdoblju već bio u vrlo zategnutim odnosima s Miloševićevom vlašću. On je početkom veljače 1995. smijenio Radu Leskovca s dužnosti predsjednika Izvršnog odbora SRS-a RSK, a tu dužnost preuzeo je Branko Vojnica, narodni poslanik i jedno vrijeme predsjednik Skupštine RSK.⁷⁶

Nedugo zatim Centralna otadžbinska uprava SRS-a u Beogradu objasnit će da je vlast Slobodana Miloševića iskoristila Leskovca kako bi on radikale u RSK pretvorio u samostalnu stranku i na taj ih način izdvojio iz SRS-a čiji je predsjednik Šešelj. Također je navedeno da je Leskovac bio uključen u različite "financijske afere i trgovinske špekulacije" s predstavnicima "vladajuće nomenklature u Beogradu", čime je nanio veliku štetu ugledu srpskih radikala.⁷⁷

Leskovac je u vezi s ovom odlukom Centralne otadžbinske uprave 14. veljače 1995. u Vukovaru održao konferenciju za novinare, gdje je najavio da će krajinski radikali nastaviti djelovati kao samostalna stranka koja neće odustati od svoga programa i ciljeva, ali isto tako u političkom životu u RSK neće ulaziti u "konfrontacije u svim prilikama".⁷⁸ Nešto kasnije frakcija radikala okupljena oko Leskovca navela je da može računati na vjernost 24 od ukupno 32 mjesna odbora SRS-a koji djeluju na području općine Vukovar, dok je ostalo otvoreno koliko će se zastupnika radikala u Skupštini RSK opredijeliti za Leskovca, odnosno za njegove samostalne krajinske radikale.⁷⁹ No, kako će pokazati kasniji događaji, zastupnici radikala u Skupštini RSK ostat će vjerni odlukama Vojislava Šešelja.

U Vukovaru je 1. travnja 1995. održana i osnivačka sjednica Srpske radikalne stranke "Nikola Pašić" za RSK. Ovome skupu prisustvovao je i Jovan Glamočanin, predsjednik ove stranke u Srbiji, kao i predsjednik Samostalne srpske radikalne stranke RSK Rade Leskovac.⁸⁰

⁷⁵ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 257-271., 463-487.

⁷⁶ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Glavnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 24. 2. 1995. godine; "Poslanica junačkom narodu Republike Srpske Krajine", *Velika Srbija, novine Srpske radikalne stranke*, Beograd, br. 25, mart 1995., 2.

⁷⁷ "Poslanica junačkom narodu Republike Srpske Krajine", *Velika Srbija, novine Srpske radikalne stranke*, Beograd, br. 25, mart 1995., 2.

⁷⁸ A. Jakšić, "Samostalna politička stranka", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 56, 17. februar 1995., 2.

⁷⁹ S. V. i A. J., "Skupština SRS RSK u Banja Luci", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 57, 16. mart 1995., 2.

⁸⁰ A. Jakšić, "Nastavljamo Pašićevim putem", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 59, 20. april 1995., 2.

Tako se može zaključiti da su u tom razdoblju u RSK djelovale čak tri frakcije srpskih radikala, oni koji su ostali vjerni Šešelju, "samostalni" radikali okupljeni oko Leskovca i, na kraju, i novi SRS "Nikola Pašić".

Zapravo je SRS "Nikola Pašić" nastala 1994., nakon što se Jovan Glamočanin odvojio od Šešelja, a uzrok raskola bio je Šešeljev sukob s Miloševićem u vezi s politikom Beograda prema prekodrinskim Srbima.⁸¹ Ako se uzme u obzir da je Leskovac prisustvovao osnivanju SRS-a "Nikola Pašić" u Vukovaru, ne može se izbjeći dojam da je Beogradu odgovaralo, a moguće je da je i poticao cijepanje radikala u RSK, odnosno osnivanje novih radikalnih stranaka koje su zapravo trebale oslabiti Šešeljeve radikale, a time i njihovu oporbu Miloševićevoj kompromisnoj politici.

U intervjuu koji je Šešelj krajem veljače 1995. dao za krajinski tisak on je naveo da za opstanak RSK puno veću opasnost predstavlja Miloševićeva vlast, nego Hrvatska ili zapadne sile. Zaključio je da je Milošević već "dogovorio prodaju" RSK, odnosno da će Beograd ubrzo priznati Hrvatsku u njezinim međunarodno priznatim granicama, kako bi Milošević olakšao svoj vlastiti položaj. Za krajinskog premijera Mikelića naveo je da je samo "produžena ruka" Miloševića.⁸²

Šešelj je ocijenio da se RSK može spasiti ako se konačno ujedini s Republikom Srpskom. Također je rekao da krajinski Srbi u slučaju sukoba s Hrvatskom mogu računati na to da će im radikali iz Srbije u pomoć uputiti dobrovoljce. No, upozorio je Šešelj, upućivanje dobrovoljaca u Krajinu bilo je puno lakše izvesti u razdoblju kada je tome pomoć pružala i vlast u Beogradu, na što se, nakon zaokreta Miloševićeve politike, više nije moglo računati.⁸³

I dok je Šešelj bio zabrinut zbog djelovanja Mikelića, izrazio je zadovoljstvo krajinskim predsjednikom Martićem, za kojega je naveo da se drži kao "iskreni srpski patriota". Izrazio je razočaranje Milanom Babićem, koji je nakon izbora u RSK prvo sklopio koaliciju s radikalima, ali se zatim priklonio Mikeliću. Zato je izrazio nadu da će Babić raskinuti suradnju s Mikelićem i prikloniti se ujedinjenju RSK s Republikom Srpskom.⁸⁴

U Beogradu je 4. ožujka 1995. pod vodstvom Šešelja, kao predsjednika Centralne otadžbinske uprave SRS-a, održan sastanak na kojemu su prisustvovali istaknuti dužnosnici radikala iz RSK. Zaključeno je da se RSK nalazi u nepovoljnom okruženju i stalnoj mogućnosti izbijanja ratnih sukoba, ali su pro-

⁸¹ Tamara Skrozza, Filip Švarn, Milan Milošević, "Radikalno raspadanje", *Vreme*, Beograd, br. 923, 11. septembar 2008., <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=704231>, pristup ostvaren 4. siječnja 2010.

⁸² Đuro Đukić, intervju s Vojislavom Šešeljem, "Plašim se srpskog nejedinstva", *Srpski glas*, Topusko, br. 53, 24. februar 1995., 10-11.

⁸³ Isto.

⁸⁴ Isto.

blemi koji u njoj postoje posljedica i "kriminalnog mešetarenja beogradskog izdajničkog režima Slobodana Miloševića" koji RSK zapravo želi RSK prepustiti Hrvatskoj. Na sjednici je jednoglasno odlučeno da se Rade Leskovic, prethodno smijenjen s vodeće dužnosti krajinskih radikala, isključi iz SRS-a, kako bi se jasno dalo do znanja da on nije srpski radikal, nego osoba koja je u službi "Miloševićeve tajne policije".⁸⁵

Na istom je sastanku također zaključeno da zastupnici radikala u Skupštini RSK moraju raditi na izglasavanju nepovjerenja premijeru Mikeliću koji, kao "ekspONENT" Miloševića, radi na tome da RSK ostane u sklopu Hrvatske. Zato je trebalo povesti razgovore sa SDS-om Krajine, odnosno njezinim predsjednikom Milanom Babićem, kao i sa SDS-om srpskih zemalja, kako bi zastupnici ovih stranaka u Skupštini RSK prestali podržavati Mikelićevu vladu i spasili RSK "od izdaje koja joj je spremljena u Beogradu". Nakon smjenjivanja postojeće vlade trebalo je uspostaviti vladu nacionalnog jedinstva koju bi sačinjavali svi oni koji ustrajavaju u borbi za "slobodu celokupnog srpskog naroda". Također je zaključeno da krajinski radikali moraju učiniti sve što mogu kako bi došlo do ujedinjenja RSK i Republike Srpske u jedinstvenu državu, "Zapadnu Srbiju", koja će se kasnije ujediniti sa Saveznom Republikom Jugoslavijom u "zajedničku državu svih Srba na Balkanu". U tom smislu pružena je puna potpora predsjedniku RSK Milanu Martiću i predsjedniku Republike Srpske Radovanu Karadžiću koji "istrajavaju na patriotskom kursu".⁸⁶

Sasvim u skladu s ovakvim stajalištima zastupnici radikala u Skupštini RSK pridružili su se zahtjevu krajinskog predsjednika Martića da Skupština raspravlja o nepovjerenju Mikelićevoj vladi. No, na zasjedanju krajinske Skupštine održanoj u Kninu 8. ožujka 1995. većina poslanika odbacila je da se ova točka uvrsti u dnevni red.⁸⁷

Može se pretpostaviti da je na spomenutom beogradskom sastanku krajinskih radikala sa Šešeljem dogovoreno da on posjeti RSK. Tijekom druge polovice ožujka 1995. Šešelj je zaista posjetio Krajinu, odnosno zapadnu Slavoniju i veći broj mjesta na Baniji i Kordunu.⁸⁸ Tako je 19. ožujka u Dvoru na Uni, gdje mu je priređen "veličanstven doček", Šešelj na javnoj tribini izjavio:

"Prvo što sada treba uraditi, to je ujedinjenje Republike Srpske i Republike Srpske Krajine. To je sada najvažnije i to je spas za Srpsku Krajinu. Mora se

⁸⁵ "Poslanica junačkom narodu Republike Srpske Krajine", *Velika Srbija, novine Srpske radikalne stranke*, Beograd, br. 25, mart 1995., 1-2. Također vidjeti: HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Glavnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 10. 3. 1995. godine; Zapisnik vanrednog sastanka Okružnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 13. 3. 1995. godine.

⁸⁶ "Poslanica junačkom narodu Republike Srpske Krajine", *Velika Srbija, novine Srpske radikalne stranke*, Beograd, br. 25, mart 1995., 3-4.

⁸⁷ A. Jakšić, "Odbačen predlog grupe poslanika", *Vukovarske novine*, Vukovar, br. 57, 16. mart 1995., 2.

stvoriti Republika Zapadna Srbija, sa glavnim gradom Banjalukom. Ta Zapadna Srbija mora imati jednog predsednika, jednu vladu, jednu narodnu skupštinu, jednu srpsku vojsku, jednu srpsku policiju. Tada, tu Zapadnu Srbiju nikakva zapadna sila ne može više da slomi. Ona može da egzistira kao jedna čvrsta i solidna država. To je spas za sve. Ako Tuđman i Izetbegović opet misle da mogu nešto da urade neka pokušaju, pa će izgubiti i ono što sada imaju. Onda ćemo dovršiti oslobađanje i Srpskog Zadra, i Šibenika, Karlobaga, Karlovca, Siska i Ogulina i Virovitice. Računajte da nećete ostati na cedilu. Plivaćemo i preko Drine, ako treba, ali doći ćemo da pomognemo."⁸⁹

Istovremeno je provođenje Gospodarskog sporazuma između Knina i Zagreba, odnosno promet autocestom kroz dio zapadne Slavonije koji su nadzirali Srbi, kao i pripreme za otvaranje željezničke pruge Zagreb-Beograd na istom području, izazivalo sve veće nezadovoljstvo srpskih radikala zapadne Slavonije. Na njihovom sastanku održanom 13. ožujka 1995. među ostalim je navedeno:

"Puštanjem auto puta razdvojen je i zavađen srpski narod, tako da od njegovog puštanja imaju koristi samo Hrvatska i naši šverceri."⁹⁰

Na idućem sastanku radikala zapadne Slavonije, održanom 24. ožujka, zaključeno je da treba organizirati miting na kojem će se narodu objasniti da otvaranje autoceste, kao i pripreme za otvaranje željezničke pruge Zagreb-Beograd idu na štetu srpskog naroda zapadne Slavonije. Zato narod treba donijeti odluku da se autocesta zatvori i da se spriječi popravak pruge i njezino puštanje u promet.⁹¹

Tijekom travnja 1995. članovi SRS-a radili su na opstrukciji provedbe Gospodarskog sporazuma, a takvim stajalištima priklonila se Skupština općine Okučani, koja je odbila zahtjev Mikelićeve vlade da se izvrši popravak dijela željezničke pruge Zagreb-Beograd na području zapadne Slavonije.⁹² Ovakvim odlukama bio je naklonjen i krajinski predsjednik Martić, koji je svoje nezadovoljstvo Gospodarskim sporazumom odlučio iskazati upravo zatvaranjem autoceste kroz zapadnu Slavoniju. Tako je autocesta 24. travnja zatvorena na

⁸⁸ DAS, SAC Petrinja, SOD, Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Šešelj na Kordunu i Baniji", 20. mart 1995.; HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnici sastanka Okružnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 10. 3. 1995., 17. 3. 1995. i 24. 3. 1995. godine.

⁸⁹ DAS, SAC Petrinja, SOD, Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Šešelj na Kordunu i Baniji", 20. mart 1995.

⁹⁰ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik vanrednog sastanka Okružnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 13. 3. 1995. godine.

⁹¹ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Okružnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 24. 3. 1995. godine.

⁹² HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Zapisnik sastanka Izvršnog odbora SRS-a Zapadne Slavonije, 20. 04. 1995. godine; D. Petrović, "Odbačen Tanjgin dopis", *Srpski glas*, Topusko, br. 55, 20. april 1995., 4.

jedan dan.⁹³ Okružni odbor SRS-a za zapadnu Slavoniju pozdravio je i dao punu potporu ovoj Martičevoj odluci, navodeći da su članovi te stranke, zajedno sa srpskim narodom zapadne Slavonije, obustavili sve radove na popravku željezničke pruge Zagreb-Beograd, čime su i međunarodnim mirovnim posrednicima i hrvatskim vlastima pokazali da su to područje i njegovo srpsko stanovništvo sastavni dio RSK i da nikada više neće biti u sastavu Hrvatske.⁹⁴

Autocesta je opet otvorena za promet 25. travnja, ali je istoga dana u trodnevni posjet zapadnoj Slavoniji stigao predsjednik Martić. I on je izrazio odlučnost da to područje ostane neutuđivi dio RSK. Nedugo zatim na području autoceste došlo je do više incidenata u kojima je poginulo i ranjeno nekoliko hrvatskih i srpskih civila, nakon čega je autocesta opet zatvorena za promet, da bi 1. svibnja 1995. započela hrvatska vojna operacije "Bljesak" kojom je cijela zapadna Slavonija ubrzo vraćena pod hrvatsku vlast. Slabije srpske snage na tom području doživjele su potpuni vojni poraz, dok je srpsko stanovništvo tijekom i nakon hrvatske operacije uglavnom izbjeglo u Bosnu i Hercegovinu, odnosno u Republiku Srpsku.⁹⁵

Dolaskom srpskih izbjeglica iz zapadne Slavonije u Republiku Srpsku, odnosno na područje Banja Luke, intenzivirao se pritisak na hrvatsko i bošnjačko stanovništvo koje je i dalje živjelo na tom području da napusti svoje domove, u što su se uključili i srpski radikali, odnosno, pretpostavljam, njihovi ogranci u Republici Srpskoj. Tako se nedugo nakon "Bljeska" pojavio letak srpskih radikala koji se obraćao Srbima izbjeglim iz zapadne Slavonije. U letku je navedeno da je Hrvatska u zapadnoj Slavoniji izvršila još jedan "pokolj" srpskog naroda u kojem je "masakrirano" više tisuća žena, djece i staraca. Unatoč ovom hrvatskom napadu "majka Srbija" nije poduzela ništa da zaštiti Srbe, za što je optužen Slobodan Milošević i njegova supruga Mirjana Marković. Tako su brojni srpski rodoljubi ostali "usamljeni i blokirani od komunističke policije i komunističkih oficira" koji u "svim srpskim zemljama" djeluju pod nadzorom "izdajničkog para Milošević-Marković". Radikali su u istome letku Srbima iz zapadne Slavonije poručili:

"Ne prihvatite ustaški genocid i vaše beskućništvo kao gotov rezultat dogovora između Dedinja i Zagreba. Nemojte dozvoliti da sa vama postupaju kao sa kužnim izbjeglicama na prostoru bilo koje srpske zemlje. U srpskim gradovima u Republici Srpskoj, uključujući i Banjaluku živi hiljade Hrvata i Muslimana koji intimno uživaju u vašoj sudbini. Budite dostojanstveni, smeli i hrabri. Isterajte ih iz njihovih stanova na način koji je mnogo humaniji od načina na koji su njihova braća odredila vašu sudbinu. Dozvolite im da napuste stanove i kuće

⁹³ Ivan Brigović, "Osvrt na operaciju 'Bljesak' u dokumentima Republike Srpske Krajine", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2, Zagreb 2009., 39-70.

⁹⁴ DAS, SAC Petrinja, SOD, Vijesti dopisnika TANJUG-a iz Dvora na Uni, "Podrška Martiću", 22. aprila 1995.

⁹⁵ Brigović, "Osvrt na operaciju 'Bljesak' u dokumentima Republike Srpske Krajine", 39-70.

i živi pređu preko mosta kod Gradiške. I to odmah, bez odlaganja. Kolona Hrvata i Muslimana od Banjaluke prema granicama ustaške Hrvatske biće dokaz da se moralno nismo predali, da svoju sudbinu uzimamo u svoje ruke. Svi patrioti Banja Luke su uz vas. Kukavice i izdajnici neće imati snage da se suprostave takvom rešenju. Ako sada prećutimo sagnute glave zajedno ćemo čekati novi pokolj i nove izbeglice sa Banije, iz Like, Korduna, Dalmacije... Zato raščistimo sa neprijateljem najpre u našem dvorištu, a odmah iza toga i konačno, učvrstimo granice prema njima."⁹⁶

Osim svega spomenutog, srpski poraz u zapadnoj Slavoniji dovest će do novih promjena na političkoj sceni RSK, koji će se razvijati upravo onim smjerom koji je Šešelj priželjkivao još početkom iste godine.

Radikali u borbi protiv "secesije" u istočnom dijelu Krajine i njihov ulazak u posljednju Vladu RSK

Nakon poraza u zapadnoj Slavoniji Milan Babić i njegov SDS Krajine su tijekom svibnja 1995. u krajinskoj Skupštini odlučili pokrenuti proces ujedinjenje RSK s Republikom Srpskom, a zatim je odlučeno i da više neće podržavati Mikelićevu vladu, kojemu je Skupština RSK krajem istoga mjeseca izglasala nepovjerenje.⁹⁷

Spomenuti zaokret politike Knina naići će na protivljenje upravo u istočnom dijelu Krajine, odnosno u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu, gdje su radikali na izborima održanim krajem 1993. osvojili najviše skupštinskih mandata.

Još tijekom ožujka i travnja 1995. skupštinski poslanik radikala iz Belog Manastira Ratko Gondi upozoravao je krajinskog predsjednika Martića da Mikelić radi na jačanju svoga utjecaja u istočnom dijelu Krajine, pri čemu može računati na djelatnike službe unutarnjih poslova i oficire Srpske vojske Krajine na tom području.⁹⁸

Gondi je upozorio da je na djelu "secesionistički pokret" koji namjerava neutralizirati sve one koji su vjerni predsjedniku Martiću, pri čemu su na udaru posebno bili skupštinski zastupnici radikala s tog područja. Zastupnike radikala trebalo je smijeniti s njihovih radnih mjesta, na njih izvršiti i druge oblike pritisaka, dok je neke od njih trebalo pridobiti, kako bi prestali podržavati Martića.⁹⁹

⁹⁶ HMDCDR, Političke stranke RSK, SRS, kut. 8, Srpska radikalna stranka, "Srpski narode zapadne Slavonije!", nedatirani letak.

⁹⁷ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 480-487.

⁹⁸ HMDCDR, Ratko J. Gondi, Beli Manastir, S. Štiljanovića 20, 13. mart 1995., 07. april 1995. Dopis upućen predsjedniku RSK.

⁹⁹ Isto.

U Baranji su pritisak na radikale vršile općinske vlasti u Belom Manastiru, kao i komanda Baranjske divizije Srpske vojske Krajine, a Gondi je naveo da je i on osobno progonjen. Također je naveo da će, kao budući vođa "secesionista", u prvi plan ubrzo izbiti Goran Hadžić, bivši krajinski predsjednik.¹⁰⁰

Ubrzo će se pokazati da su Gondijeva predviđanja bila sasvim ispravna. Nakon što je Skupština RSK na zasjedanju u Borovu Selu 20. svibnja 1995. donijela odluku o ujedinjenju s Republikom Srpskom, u Belom Manastiru je 25. svibnja održan sastanak predstavnika svih općina istočnoga dijela RSK koju je vodio upravo Goran Hadžić. Sjednici je prisustvovao i pukovnik Stojan Mladenović, komandant Baranjske divizije.¹⁰¹

Na sjednici je zaključeno da se osnuje Koordinacioni odbor općina istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema pod predsjedavanjem Gorana Hadžića. Koordinacioni odbor odmah je sastavio zatvoreno pismo najodgovornijim dužnosnicima RSK u kojem je iznio svoje mišljenje u vezi sa štetnim posljedicama "brzopletog" ujedinjavanja RSK i Republike Srpske.¹⁰²

U pismu je navedeno da odluka Skupštine RSK o pokretanju ujedinjenja s Republikom Srpskom, koju su inicirali zastupnici SDS-a Krajine i Šešeljevih radikala, zapravo ne vodi ostvarenju "osnovnog nacionalnog cilja", odnosno ujedinjenju srpskog naroda, nego je zapravo riječ o obračunu vodstva Republike Srpske i Vojislava Šešelja s vlastima u Beogradu. Istovremeno ujedinjenje služi prikrivanju odgovornosti stvarnih krivaca za srpski poraz u zapadnoj Slavoniji, pri čemu se očito aludiralo na krajinskog predsjednika Martića.¹⁰³

U tom smislu odluka o provođenju ujedinjenja RSK i Republike Srpske opasna je improvizacija koja može dovesti do nepovoljnih posljedica, odnosno nastavka još oštrijih međunarodnih sankcija protiv Savezne Republike Jugoslavije, a također može biti opravdanje Hrvatima i Bošnjacima da krenu u nove vojne napade na prekodrinske Srbe.¹⁰⁴

Odluka o ujedinjenju s Republikom Srpskom znači da će RSK prekinuti veze s Jugoslavijom, ali je Koordinacioni odbor upozorio da oblast istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema ne namjerava dovesti u pitanje svoje veze s Vojvodinom, Srbijom i Jugoslavijom. Zato je Koordinacioni odbor i osnovan, te se bez njegove suglasnosti neće moći rješavati niti jedno pitanje koje zadire u interese srpskog naroda toga područja.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Isto.

¹⁰¹ HMDCDR, Skupština RSK, kut. 5, Odluka o državnom ujedinjenju Republike Srpske Krajine i Republike Srpske, Saopštenje međurepubličke komisije, Reagovanja iz Istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srema i izjave.

¹⁰² Isto.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto.

¹⁰⁵ Isto.

Koordinacioni odbor naveo je da je njihova oblast sposobna obraniti se od eventualnog hrvatskog napada, ali isto tako ona neće ulaziti u "vojne avanture", odnosno ni u kojem slučaju svoje vojne i druge potencijale neće staviti na raspolaganje Republici Srpskoj, jer bi to bio siguran korak u "veliku nesreću i ove oblasti i ovoga naroda".¹⁰⁶

Zaključeno je da odluka o provođenju ujedinjenja RSK i Republike Srpske dovodi u pitanje cjelokupni mirovni proces na području bivše Jugoslavije, pa se rat nameće kao jedina alternativa. Nasuprot tome Koordinacioni odbor daje punu potporu mirovnoj politici Srbije, odnosno Jugoslavije.¹⁰⁷

Koordinacioni odbor najavio je da istočni dio RSK više neće sudjelovati u politici ujedinjavanja s Republikom Srpskom, a zatim se osvrnuo i na skupštinske zastupnike SRS-a, koji su najviše mandata osvojili upravo u istočnom dijelu Krajine:

"Za sve narodne poslanike koji su do sada delovali i deluju suprotno tim interesima i nanosili ogromnu štetu ovoj oblasti, pri čemu su se u tom delovanju posebno eksponirali poslanici Srpske radikalne stranke, u skladu sa ustavnom i zakonskom procedurom, pokreće se postupak za njihov opoziv. Odričemo im pravo da deluju u korist štete naroda koji ih je izabrao, jer taj mandat nisu dobili."¹⁰⁸

Na zasjedanju Skupštine RSK održanom u Kninu 29. svibnja, na kojoj je izglasano nepovjerenje premijeru Mikeliću, na insistiranje poslanika iz istočnog dijela Krajine, odnosno Šešeljevih radikala, u dnevni red uvrštena je i rasprava o "secesiji" istočnog dijela Krajine. Zastupnici radikala ocijenili su da je riječ o veoma opasnoj pojavi, te su oštro osudili "cijepanje" RSK i zatražili da se poduzme sve kako bi se "secesija" spriječila. Predsjednik Martić je u vezi s ovime komentirao da pojava "secesije" nije slučajna, i da je ona započela već prije nekoliko mjeseci. Naveo je da Knin nema utjecaja na vojsku i tijela unutarnjih poslova u istočnom dijelu Krajine, što ukazuje na to da "secesionisti" imaju potporu Beograda. Skupština je osudila djelovanje Koordinacionog odbora i njegove članove, navodeći da je njegovo nelegalno i protuustavno djelovanje usmjereno na "rušenje RSK". U tom smislu nadležna tijela vlasti moraju poduzeti mjere za "funkcionisanje sistema". Nasuprot tvrdnjama Koordinacionog odbora da poslanici iz istočnog dijela RSK, a posebno Šešeljevi radikali, nemaju pravo zastupati narod tog dijela Krajine, Skupština RSK zaključila je da su ti poslanici legitimni predstavnici naroda tog područja.¹⁰⁹

Nakon smjene Mikelića kod predsjednika Martića započele su konzultacije o formiranju nove krajinske Vlade. Tako je Martić 30. svibnja primio skupinu poslanika iz istočnog dijela Krajine, među kojima su bili i radikali.

¹⁰⁶ Isto.

¹⁰⁷ Isto.

¹⁰⁸ Isto.

¹⁰⁹ DAS, SAC Petrinja, Skupština općine Glina, kut. 45, Skraćeni zapisnik sa 4. sjednice I redovnog zasjedanja Skupštine RSK, održane u Kninu 29. maja 1995. godine.

Oni su od Martića tražili savjet kako da postupaju da bi spriječili "secesiju". Također su naveli da bi bili sretni da Srbija kaže da cijelu RSK prihvaća u svoj sastav, ali ne mogu prihvatiti da Beograd pokušava ostvariti svoj utjecaj samo u istočnoj Slavoniji, Baranji i zapadnom Srijemu. Naprotiv, Beograd bi trebao poštivati vlast koja djeluje u Kninu. U vezi s komandantom Baranjske divizije, pukovnikom Mladenovićem, koji se priklonio "secesionistima", na sastanku je navedeno da on i dalje vrši pritisak na skupštinske zastupnike radikala iz Baranje i naziva ih "bombašima", te je zaključeno da bi on trebao biti smijenjen. Na istom je sastanku Branko Vojnica, predsjednik Izvršnog odbora krajinskih radikala izjavio da je za RSK ujedinjenje s Republikom Srpskom od presudne važnosti, odnosno da je njegova stranka "sve podredila ujedinjenju".¹¹⁰

Odmah nakon ovog sastanka Martić je održao i konzultacije sa šefovima poslaničkih grupa političkih stranaka koje su imale svoje zastupnike u Skupštini RSK, kako bi i s njima razgovarao o formiranju nove vlade. Na tom sastanku dogovoreno je da bi mandatar za sastav nove vlade trebao biti Milan Babić, kao predsjednik SDS-a Krajine koji je u Skupštini imao najviše mandata.¹¹¹

Zastupnik radikala Ranko Vujić ponovio je stajalište svoje stranke da je za RSK "nada" ujedinjenje s Republikom Srpskom, jer bi ujedinjenje ojačalo položaj prekodrinskih Srba. Predsjednik Martić naveo je da nova vlada mora biti što prije sastavljena, među ostalim i zato da se spriječi "secesija" istočnog dijela Krajine. Također je naveo da je "secesija" vođena iz Beograda, kako bi se spriječilo ujedinjenje RSK s Republikom Srpskom. Martić je također naveo da je razmišljao da mandat za sastav vlade povjeri nekom iz istočnog dijela Krajine, među ostalim i nekom iz redova radikala, ali je zaključio da bi to naišlo na negativne reakcije iz Beograda. Zato bi mandatar ipak trebao biti Babić, ali bi u novu vladu trebalo uzeti i nekoliko predstavnika radikala.¹¹²

No, budući da Babić kao mandatar nove vlade tijekom lipnja 1995. nije napravio pomak u sastavu vlade, tražeći da u njoj prednost imaju osobe iz njegove stranke, iako je to trebala biti vlada nacionalnog jedinstva, Poslanički klub SRS-a RSK je 3. srpnja te godine iznio svoj prijedlog za formiranje koncentracije vlade, odnosno vlade nacionalnog jedinstva.¹¹³

¹¹⁰ HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 1, Služba predsjednika Republike, Broj: 020/4-2-621-2/95., Knin, 19. 06. 1995. g., Bilješka.

¹¹¹ HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 1, Služba predsjednika Republike, Broj: 020/4-2-623-2/95., Knin, 19. 06. 1995. g., Bilješka.

¹¹² Isto.

¹¹³ HMDCDR, Kabinet predsjednika RSK, kut. 2, Služba predsjednika Republike, Broj: 020/4-2-783-2/95., Knin, 13. 07. 1995. g., Službena bilješka.

U njemu je navedeno da radikali povlače svoju suglasnost da Babić bude mandatar nove vlade. Od Martića je zatraženo da u skladu s ukupnim nepovoljnim stanjem i svojim predsjedničkim ovlastima ukazom sastavi novu vladu, dok je konačnu odluku o vladi naknadno trebala donijeti Skupština RSK.¹¹⁴

U skladu s načelom da sve skupštinske stranke trebaju dati svoje ljude za sastavljanje nove vlade, radikali su predložili da od 20 predviđenih ministarstava oni dobiju četiri (1. poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, 2. za ekonomske odnose, privredni razvoj i industriju, 3. prosvjete, 4. fizičke kulture i sporta). Osim toga radikali su spremni ponuditi svoje ljude i za pet drugih ministarstava, među kojima i za ministarstvo unutarnjih poslova. Radikali su kandidirali svoje predstavnike i za direktore javnih poduzeća "Krajina šume" i Robne rezerve RSK, a tražili su i da u Upravni odbor "Naftne industrije Krajine" uđu tri njihova predstavnika.¹¹⁵

Konačno je na zasjedanju Skupštine RSK održanom 27. srpnja 1995. u Topuskom izabrana nova vlada kojoj je na čelu ipak bio Milan Babić. Od ukupno 15 resornih ministara i šest ministara bez portfelja, koji su ujedno bili i koordinatori državne uprave za pojedine dijelove RSK, radikali su dobili tri mjesta. Tako je Vaskrsije Vuksanović postao ministar poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Đuro Podunavac ministar prosvjete, kulture i vjera i fizičke kulture i sporta, čime je objedinio dužnosti koje su u prethodnoj vladi obnašala trojica ministara, dok je Ratko Gondi bio ministar bez portfelja, ujedno i koordinatori državne uprave za područje Baranje.¹¹⁶

Nova krajinska vlada nije imala vremena razviti veću djelatnost jer je ubrzo zatim, 4. kolovoza 1995., započela hrvatska vojna operacija "Oluja" u kojoj je pod hrvatsku vlast vraćen cijeli zapadni dio samoproglašene RSK.

Prvoga dana "Oluje", u večernjim satima 4. kolovoza, krajinski predsjednik Martić je telefonom razgovarao s Vojislavom Šešeljem. Martić ga je izvijestio o hrvatskim napadima, te je zaključio da je Zagreb za pokretanje "Oluje" imao potporu Njemačke i Sjedinjenih Američkih Država. Zato je tražio od Šešelja da pred ambasadama tih država u Beogradu organizira prosvjede, ali je Šešelj odgovorio da je kolovoz u Beogradu "očajan", pri čemu je, pretpostavljam, mislio na to da je puno Beograđana preko ljeta napustilo grad. Martić je ipak tražio od Šešelja da u Beogradu "diže tenzije", odnosno da se u javnosti u Srbiji stvori pritisak na Miloševića, kako bi ovaj ipak poduzeo nešto da pomogne Krajini. Martić je također pitao Šešelja može li se raditi na

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Isto.

¹¹⁶ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 589-590. Za stranačku pripadnost dijela ministara u Babićevoj vladi vidjeti: HMDCDR, Skupština RSK, kut. 2, Prozivnik, spisak poslanika Skupštine Republike Srpske Krajine. Također vidjeti: HMDCDR, Milorad Bošnjak, "Sinoć na vanrednoj sednici Skupštine RSK u Topuskom izabrana nova Vlada".

upućivanju dobrovoljaca u Krajinu, ali mu ni u tom smislu Šešelj nije mogao puno obećati.¹¹⁷

Šešelj je rekao Martiću da za odmazdu za hrvatski napad gađa Zagreb svim raspoloživim sredstvima, za što će, ako je potrebno, on, Šešelj, osobno preuzeti odgovornost. Također je poručio Martiću da krajinski Srbi moraju izdržati hrvatski napad jer ako ga uspješno odbiju, onda je povratak tih područja pod hrvatsku vlast "definitivno propala stvar".¹¹⁸

Iz navedenog telefonskog razgovora moglo bi se zaključiti da je on, na određeni način, zrcalio i cjelokupni odnos Šešelja prema RSK. Šešelj je na riječima davao potporu Kninu u njegovoj nepopustljivoj i beskompromisnoj politici. Upravo je na krilima takve politike smijenjen premijer Mikelić i najavljeno konačno ujedinjenje RSK s Republikom Srpskom. No, kada je došlo do operacije "Oluja" Kninu nije pomogla ni Republika Srpska, a još mu je manje mogao pomoći Šešelj. Unatoč svim svojim ratobornim, a zapravo ispraznim krilaticama vidi se da je Šešelj nakon početka "Oluje" za Martića objektivno mogao učiniti jako malo.

Zaključak

Srpska radikalna stranka pod vodstvom Vojislava Šešelja se početkom 1990-ih u Srbiji etablirala kao značajna politička stranka, što je ostala i početkom 21. stoljeća. Vojislav Šešelj je 2003. dobrovoljno otišao u Haag, gdje je Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije protiv njega podigao optužnicu za ratne zločine, dok je krajem 2008. u redovima radikala došlo do podvajanja, te je Šešeljev zamjenik Tomislav Nikolić osnovao novu Srpsku naprednu stranku.

Kao što je u radu prikazano Šešeljevi radikali bili su jedina stranka sa sjedištem u Srbiji koja je imala znatniji utjecaj na politički život u samoproglašenoj RSK. Može se pretpostaviti da je uzrok njezinog uspjeha među krajinskim Srbima bio u tome što su se radikali jasno opredijelili za stvaranje "Velike Srbije", odnosno ujedinjenje "svih srpskih zemalja".

Radikali su najveći uspjeh na izborima za krajinsku Skupštinu, održanima krajem 1993., ostvarili upravo u Baranji i istočnoj Slavoniji, a treba podsjetiti da se i sjedište te stranke za RSK nalazilo upravo u Vukovaru. Nažalost teško je reći zašto su Šešeljevi radikali najveći uspjeh imali upravo na tom području. Možda je razlog za to bila blizina Srbije, a možda i činjenica da je u zapadnim dijelovima RSK veću tradiciju i utjecaj imao SDS.

¹¹⁷ Transkripti razgovora raznih ličnosti (maj-avgust 1995.), u: *Republika Srpska Krajina, deset godina poslije*, urednik Veljko Đurić Mišina (Beograd: "Dobra volja", 2005), 306-307.

¹¹⁸ Isto.

Iako je ovaj rad fragmentaran, te na temelju pregledanih izvora ne pruža punu sliku djelovanja SRS-a u RSK, posebno na mjesnim razinama, smatram da je u njemu ukazano na stratešku podjelu koja se u srpskoj politici pojavila u razdoblju od 1993. do okončanja rata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini krajem 1995. godine. S jedne je strane Milošević, koji je pokrenuo stvaranje srpskih prekodrinskih republika ratnim putem, ali je zatim, zbog međunarodnih sankcija i izolacije, počeo tražiti od Srba u RSK i Republici Srpskoj da pristanu na kompromise. Ovakav zaokret njegovo politike je u Kninu i na Palama smatran "izdajom" srpskih interesa, a takve optužbe energično su podržavali upravo Šešelj i njegovi radikali.

No, na kraju je nepopustljivost prekodrinskih Srba dovela do njihovih teških vojnih poraza, potpunog sloma RSK, kao i do prijetnje nestanka Republike Srpske, koja je nakon "Oluje" bila izložena teškim udarcima koje joj je zadala Hrvatska vojska u svome napredovanju prema Banja Luci.

Promatrajući spomenuti sukob koji je vladao među tadašnjim srpskim političkim čimbenicima moglo bi se zaključiti da su vodstva prekodrinskih srpskih republika načinila fatalnu pogrešku odbijajući Miloševićevu kompromisnu politiku. Umjesto toga, očito im je više odgovarala Šešeljeva nepopustljiva i bombastična retorika. No, iza Šešeljevih riječi nije stajalo ništa konkretno što bi pomoglo ostvarivanju maksimalističkih srpskih ratnih ciljeva. U tom smislu moglo bi se zaključiti da je Šešeljeva demagogija, i inače značajna crta njegova političkog djelovanja, imala nezanemariv značaj u jačanju nepopustljivog držanja kninskog vodstva, koje će ga na kraju, u vojnom srazu s Hrvatskom, odvesti u propast.

Summary

THE SERB RADICAL PARTY IN THE REPUBLIC OF SERBIAN KRAJINA, 1992-1995 (WITH AN EMPHASIS ON ITS ACTIVITIES IN SLAVONIA AND BARANJA)

The most important political party in the self-declared Republic of Serbian Krajina was Serb Democratic Party (Srpska demokratska stranka, SDS). Already in 1990, after the first democratic elections in Croatia, SDS, supported by Belgrade and Slobodan Milošević, led the Serb nationalist movement aimed at creation of Serb autonomous regions in Croatia. These autonomous regions were created with the aim to remain within the rump Yugoslav state under Serb domination in the case of Croatian independence. Such opposite politics finally led to an all out war between Croatia and ethnic Serbs supported by Yugoslav People's Army. Republic of Serbian Krajina was proclaimed in December of 1991. It existed until 1995 as the "most western Serb state", although it was not recognized as such, not even by Belgrade. Croatia attempted to regain territories lost to Serbs with the help of United Nations forces that were deployed in Serb held areas and offered Serbs autonomy in the municipalities where they made the majority of population before the conflict. Krajina leadership refused such solutions and opted for unification with Serb Republic in Bosnia-Herzegovina and Federal Republic of Yugoslavia. In 1995 most of the Serb held areas were retaken by Croatian army and areas under Serb control in eastern Croatia were peacefully restored to Croatian rule in 1998. The article deals with the foundation and activities of the Serb Radical Party (Srpska radikalna stranka, SRS) in Serbian Krajina. Differently from SDS which was originally founded in Croatia and later among Serbs in Bosnia-Herzegovina, Serb radicals were first founded in Republic of Serbia and its president was Vojislav Šešelj. Serb radicals and Šešelj soon distinguished themselves as an ultra-nationalist political party that openly advocated the establishment of the "Greater Serbia". In the parliamentary elections held in Serbia during late 1992 radicals were successful and became the second largest party in Serbian parliament. During war in Croatia in 1991 radicals organized and sent their volunteers to help Krajina Serbs in fight against Croatian forces. Political organization of Serb radicals in Serbian Krajina began during 1992 and leader of the radicals for Serbian Krajina was Rade Leskovic from eastern Slavonia. At the parliamentary election held in December of 1993 radicals became the third strongest political party with a total of 16 deputies in the Krajina Assembly, after Serb Democratic Party of Krajina and Serb Democratic Party of the Serb Lands. During 1995 radical party, its parliamentary deputies and Šešelj himself played an important role in the political developments in Serbian Krajina. They advocated the unification of Serbian Krajina with the Serb Republic in Bosnia-Herzegovina and rejected any compromise with Croatia. Such policy finally prevailed after the removal of Krajina's Prime Minister Borislav Mikelić but it ultimately led to military confrontation with Croatia in early August of 1995 and to a quick military defeat of the Serbian Krajina.

Key words: Croatian war for independence, Republic of Serbian Krajina, Serb Radical Party, Vojislav Šešelj, Rade Leskovic, Branko Vojnica.